

ROZMOWY O SZTUCE to cykl comiesięcznych warsztatów dla seniorów odbywających się w różnych oddziałach Muzeum Narodowego w Krakowie. Na spotkaniach rozmawiamy, tworzymy i interpretujemy. Wspólnie staramy się zrozumieć dzieło, jego autora oraz epokę, w jakiej powstało.

Ze względu na to, że sytuacja jest jaka jest, tym razem nie możemy spotkać się osobiście. Przesyłam Wam list z nadzieją, że ciągle czytacie dłuższe teksty. Piszę go 25 marca 2020 roku. Jestem bardzo ciekawa jak szybko zorientujecie się, dlaczego ta data jest nieprzypadkowa?

Kochani seniorzy!

Tak jak ostatnio ustaliliśmy, zajmiemy się dziś pięknym dziełem przedstawiającym scenę Zwiastowania, które znajduje się w oddziale MNK — w Muzeum Książąt Czartoryskich. Jest to obraz, który pierwotnie stanowił część główną ołtarza nieistniejącego dziś kościoła św. Michała. Świątynia ta w XVIII wieku popadła w ruinę. Austrijacy, którzy koszarowali na wzgórzu wawelskim, postanowili na początku XIX wieku zrównać ją z ziemią, ponieważ bardziej niż sztukę i sferę duchową cenili sobie przestrzeń na plac ćwiczeń wojskowych. Zarysy planu tej średniowiecznej budowli możemy dziś odnaleźć niedaleko magnolii na dziedzińcu wawelskim, praktycznie na środku wzgórza.

Dlaczego obraz znajduje się dziś w zbiorach Czartoryskich?

Zawdzięczamy to Izabeli Czartoryskiej, która miała niesłychaną umiejętność wyszukiwania i zdobywania zabytków. Stworzyła ogromną kolekcję pamiątek. Jej zbiory przez lata rozrastały się, nabierały różnego charakteru, a kolejne pokolenia pomagały w ich wzbogacaniu i zabezpieczeniu. Wielu opowiada, że Izabela niedługo przed zniszczeniem kościoła św. Michała przeszukała dokładnie, to co z niego jeszcze zostało. Natknęła się wówczas na kilka zabytkowych obrazów, które zabierając ze sobą uratowała przed padającym wówczas śniegiem i rychłym zniszczeniem. Wśród nich znajdowało się dzieło mistrza Jerzego ze sceną Zwiastowania.

Ponieważ już wiemy o czym będzie mowa, skąd wziął się obraz, to możemy przystąpić do zachwytów nad samym obrazem. Ale teraz uwaga: jest dla Was zadanie, bez którego ciężko będzie wbić się w fotel i zapomnieć o całym świecie.

Bierzemy smartfon albo tablet i wchodząc do sklepu internetowego – tam, gdzie dodajemy aplikacje – szukamy **SECOND CANVAS MNK**. Instalujemy bezpłatną super aplikację i jesteśmy gotowi do zanurzenia się w obraz.

Macie to? Spokojnie, mamy czas.

<https://www.secondcanvas.net/scmodules/national-museum-in-krakow/>

ZWIASTOWANIE

Najpierw zerknijmy na całość. W komnacie właśnie wylądował pięknie ubrany Archanioł Gabriel i na lekko jeszcze ugiętych nogach błogosławi Marię. Ona również w olśniewających szatach, klęczy ze złożonymi rękoma przed pulpitem, na którym leży otwarta księga. Nad jej głową unosi się gołębica Ducha Świętego.

Żeby przypomnieć sobie jak, to było i o co chodzi, warto sięgnąć do Pisma Świętego (Łk 1, 26-38).

„W szóstym miesiącu posłał Bóg anioła Gabriela do miasta w Galilei, zwanego Nazaret, do Dziewicy poślubionej mężowi, imieniem Józef, z rodu Dawida; a Dziewicy było na imię Maryja. Anioł wszedł do Niej i rzekł: «Bądź pozdrowiona, pełna łaski, Pan z Tobą. Ona zmieszala się na te słowa i rozważała, co miałyby znaczyć to pozdrowienie. Lecz anioł rzekł do Niej: «Nie bój się, Maryjo, znalazłaś bowiem łaskę u Boga. Oto poczniesz i porodzisz Syna, któremu nadasz imię Jezus. Będzie On wielki i będzie nazwany Synem Najwyższego, a Pan Bóg da Mu tron Jego praojca, Dawida. Będzie panował nad domem Jakuba na wieki, a Jego panowaniu nie będzie końca». Na to Maryja rzekła do anioła: «Jakże się to stanie, skoro nie znam męża?» Anioł Jej odpowiedział: «Duch Święty zstąpi na Ciebie i moc Najwyższego osłoni Cię. Dlatego też Święte, które się narodzi, będzie nazwane Synem Bożym. A oto również krewna Twoja, Elżbieta, poczęła w swej starości syna i jest już w szóstym miesiącu ta, która uchodzi za niepłodną. Dla Boga bowiem nie ma nic niemożliwego». Na to rzekła Maryja: «Oto Ja służebnica Pańska, niech Mi się stanie według twego słowa!» Wtedy odszedł od Niej anioł.»

POMYSŁ

Teraz postawcie się na chwilę w roli malarza i pomyślcie w jaki sposób miał to przedstawić? Jak wymalować te słowa chcąc jeszcze zwrócić uwagę na całą historię zbawienia, a nie tylko na jeden moment? Jak miał zaprezentować Boga wcielającego się w człowieka, który na krzyżu zbawia świat. Jak pokazać niepokalane poczęcie za sprawą Ducha Świętego, dziewictwo Marii? Sprawa była taka prosta. W średniowieczu niektórzy malarze mieli na to sposoby i używali wielorakich symboli, czasem stosowali też motyw zwany *puer parvulus formatus*. Jest to przedstawienie nagiego Dzieciątka Jezus z krzyżem na ramionach, które leci w promieniach z wysokości aby wylądować w brzuchu Marii. Tak właśnie. I takie przedstawienie znajdziemy w oglądanym przez nas Zwiastowaniu. Co ciekawe, motyw ten nie utrzymał się zbyt długo, ponieważ mógł sugerować, że Jezus ukształtował się poza łonem Marii, a nie całkowicie w niej. Dlatego też teologowie zabronili tego przedstawienia na soborze trydenckim, w wyniku czego często było ono zamalowywane.

Powiększcie odpowiedni fragment obrazu w aplikacji? Prawda, że zachwycające?

NAPISY

Żeby nie było złudzeń, czego dotyczy scena namalowana na obrazie, autor opisał ją dodatkowo na tabliczce, która wisi na kolumnie znajdującej się między postaciami.

Przepisz tekst z tabliczki:

Aby go zrozumieć, trzeba sobie przypomnieć, jak brzmi po łacinie *Pozdrowienie Anielskie*, czyli modlitwa *Zdrowaś Mario*.

*Ave Maria, gratia plena, Dominus Tecum,
benedicta Tu in mulieribus et benedictus fructus ventris Tui, Jesus.
Sancta Maria, Mater Dei ora pro nobis peccatoribus,
nunc et in hora mortis nostrae. Amen.*

Wyjaśnij tekst po polsku:

TEKST

Zastanawialiście się kiedyś, co mogła czytać Maria podczas Zwiastowania? Skoro była żydówką i ma złożone ręce, to wielu podaje, że modliła się i zapewne medytowała nad prorocत्वami, a dokładniej nad fragmentem Izajasza (Iz 7, 14).
„Oto Dziewica pocznie i porodzi Syna”

Ciekawie jest to również opisane w Katechizmie Kościoła Katolickiego: (KKK 497) https://www.teologia.pl/m_k/kkk1d09.htm

KOLEJNE NAPISY

Skoro jesteśmy przy tekstach, to zerknijmy na stułę Archanioła Gabriela.

Spróbujmy przepisać to, co jesteśmy w stanie odczytać:

.....

.....

Znów mamy tekst po łacinie, tym razem jest to fragment hymnu zwanego *Trisagion* (gr. „Po trzykroć święty”), który powstał w pierwszych wiekach chrześcijaństwa w kręgu kultury greckiej. Odmawia się go trzykrotnie, co również ma symbolikę trynitarną. Możemy go usłyszeć podczas różnych modlitw, na przykład w liturgii Męki Pańskiej w Wielki Piątek, w czasie procesji Bożego Ciała, liturgii godzin. Stał się on również refrenem suplikacji, czyli specjalnej pieśni błagalnej kierowanej do Boga w chwilach różnorodnych nieszczęść, klęsk żywiołowych, epidemii i grożącej wojny.

*Święty Boże, Święty mocny, Święty a Nieśmiertelny
Zmiłuj się nad nami...*

Od powietrza, głodu, ognia i wojny

Wybaw nas, Panie!

Od nagłej i niespodzianej śmierci

Zachowaj nas, Panie!

My, grzeszni, Ciebie Boga prosimy

Wysłuchaj nas, Panie!

Jezu, przepuść! Jezu, wysłuchaj! O Jezu, zmiłuj się nad nami!

Matko, uproś! Matko, ubłagaj! O Matko, przyczyn się za nami!

Wszyscy Święci i Święte Boże, módlcie się za nami!

Dlaczego akurat ten tekst?

Ponieważ przedstawiona scena opowiada nie tylko o Wcieleniu ale również o Odkupieniu. Odbiorca, patrząc na ten obraz, miał widzieć nie tylko scenę Zwiastowania, ale opowieść o historii zbawienia. Treść hymnu oddaje również cześć Trójcy Świętej i zawiera prośbę o odpuszczenie grzechów. Ojcowie Kościoła mieli zalecać wiernym, aby odmawiali go możliwie najczęściej, włączając się przez to w wielką pieśń chwały śpiewaną Bogu przez istoty anielskie. Dla naszych rozważań przydatna jest również ostatnia część, która nie zawsze jest śpiewana.

Jeśli chcecie poczytać więcej albo posłuchać wersji tej modlitwy w różnych językach, tu jest to ciekawie opisane:

<https://pl.aleteia.org/2019/06/24/swiety-boze-swietymocny-to-piesn-aniolow-czyli-wspanialy-starozytny-trisagion/>

DATA I DATOWANIE

W Kościele uroczystość Zwiastowania Pańskiego jest obchodzona dokładnie dziewięć miesięcy przed Bożym Narodzeniem, czyli

A teraz spróbujmy rozszyfrować datę powstania obrazu, która jest zapisana w jego środkowej części. Dla podpowiedzi: ostatnia cyfra to 7.

.....

DECYZJA

Maria w scenie Zwiastowania przedstawiona jest jako osoba rozmodlona. Zadaje konkretne pytania i zgadza się na sytuację, która jest kompletnie nie do pojęcia ludzkim postrzeganiem. Ma ogromne zaufanie i mówi: „*Oto Ja służebnica Pańska, niech Mi się stanie według twego słowa!*” (Łk 1, 38).

Zastanówcie się, który dokładnie moment ze sceny Zwiastowania został przedstawiony na omawianym przez nas obrazie. Czy jest to na początku, w trakcie, czy może już pod koniec wizyty Archanioła?

.....

Czy mieliście kiedyś sytuację, która pozornie Was przerastała, a zgodziliście się na nią? A może jest coś innego, co jeszcze czeka na Wasze potwierdzenie?

.....

Jesteście ciekawi znaczenia innych szczegółów z obrazu? Zerknijcie do aplikacji i przeczytajcie zawarte w niej opisy do poszczególnych powiększeń. Zwróćcie koniecznie uwagę na detale z wyposażenia wnętrza komnaty oraz pejzaż.

Dajcie znać, czy w następnym liście przygotować dla Was wyjaśnienia, czy też zajmemy się już innym eksponatem?

Pozdrawiam,
Barbara Łepkowska